

<https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.07>

УДК 159.93

ORCID 0009-0008-7128-7850

ORCID 0009-0006-6118-8723

СТРУКТУРА МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СПОРТСМЕНА

Роман В. Гах^{1ABCD}, Костянтин Г. Гуджабідзе^{2BE},

*1- докторант кафедри психології і соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: r.v.hakh.zupri@gmail.com*

*2 – аспірант кафедри психології, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна
2 - E-mail: kokikoki252@gmail.com*

Актуальність дослідження: Спорт виступаючи значущим соціокультурним явищем, відіграючи значну роль в актуальній життєдіяльності людини привертає увагу науковців-психологів, метою діяльності яких є наукове обґрунтування програм діагностики та розвитку особистісних якостей, релевантних успішному здійсненні спортивної діяльності, досягненню перемоги на змаганні, збереженню здоров'я спортсмена. У психології спорту сьогодні недостатньо уваги приділяється дослідженню ролі різних спортивних мотивів в якості регуляторів поведінки та діяльності спортсмена. У вітчизняній психологічній науці мотиваційну регуляцію спорту вивчали А. Рочняк (2018; 2019), С. Лукова (2021; 2023), І. Полілуєва (2017), проте у цих дослідженнях не було здійснено узагальнення отриманих даних на рівні опису структури мотивації спортсмена.

Методи. Опитувальник «Саморегуляція підготовки спортсмена» В. І. Моросанової та Л. А. Соколової, опитувальник «Саморегуляція спортивної діяльності» (автори – К. Фоменко та І. Полілуєва), методика «Опитувальник губристичної мотивації» К. І. Фоменко, опитувальник «Мотиви спортивної діяльності підлітка» (С. Лукова)

Вибірку досліджуваних склали 247 спортсменів, віком від 14 до 27 років.

Результати. Засобами кореляційного та факторного аналізу

отримано структуру мотиваційної сфери спортсмена.

Висновки. У результаті емпіричного дослідження було визначено, що структура мотиваційної сфери спортсмена характеризується міцністю зв'язків губристичних мотивів із емоційним мотивом спорту, внутрішніми регуляторами спортивної діяльності та соціально-моральними та спортивно-пізнавальними мотивами занять спортом. Отже, пошук емоційного задоволення від спорту на тлі прагнення до досконалості виступають рушійними силами занять спортом та пов'язані із автономним регулюванням у спорті.

Ключові слова: особистість, мотиви спорту, губристична мотивація, саморегуляція поведінки і діяльності, саморегуляція спортивної діяльності, теорія самодетермінації, мотиваційна сфера особистості спортсмена.

**Structure of the motivational sphere of the athlete
Roman V. Gakh^{1ABCD}, Konstantin G. Gudzhabidze^{2BE},**

*1 - doctoral student of the Department of Psychology
and Social Work, Western Ukrainian National University,
Ukraine*

E-mail: r.v.hakh.zunu@gmail.com

*2 - Postgraduate student of the Department of Psychology, H.
S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine*

E-mail: kokikoki252@gmail.com

The relevance of the study: Sport, being a significant socio-cultural phenomenon, playing a significant role in the actual human life, attracts the attention of psychologists, whose goal is to scientifically substantiate programs for the diagnosis and development of personal qualities relevant to the successful implementation of sports activities, achieving victory in a competition, and maintaining the health of an athlete. In sports psychology today, insufficient attention is paid to the study of the role of various sports motives as regulators of athlete behavior and activity. In the national psychological science, the motivational regulation of sports was studied by A. Rochniak (2018; 2019), S. Lukova (2021; 2023), I. Poliluieva (2017), but these studies did not generalize the data obtained at the level of describing the structure of athlete motivation.

Methods. The questionnaire "Self-regulation of athlete's training" by V. I. Morosanova and L. A. Sokolova, the questionnaire "Self-regulation of sports activity" (authors - K. Fomenko and I. Poliluieva), the methodology

"Questionnaire of Hubristic motivation" by K. Fomenko, the questionnaire "Motives of sports activity of a teenager" (S. Lukova).

The sample of the investigated consisted of 247 sportsmen aged from 14 to 27 years old.

Results. By means of correlation and factor analysis the structure of motivational sphere of sportsman was obtained.

Conclusions. The empirical research has determined that the structure of the motivational sphere of a sportsman is characterized by the strength of connections of the hubristic motives with the emotional motive of sport, internal regulators of sports activity and socio-moral and sports-cognitive motives of sports. Thus, the search for emotional satisfaction from sports against the background of the pursuit of excellence are the driving forces of sports and are associated with autonomous regulation in sports.

***Keywords:** personality, motives of sport, humorous motivation, self-regulation of behavior and activity, self-regulation of sports activity, theory of self-determination, motivational sphere of the athlete's personality.*

Вступ. Спорт виступаючи значущим соціокультурним явищем, відіграючи значну роль в актуальній життєдіяльності людини привертає увагу науковців-психологів, метою діяльності яких є наукове обґрунтування програм діагностики та розвитку особистісних якостей, релевантних успішному здійсненні спортивної діяльності, досягненню перемоги на змаганні, збереженню здоров'я спортсмена. У психології спорту сьогодні недостатньо уваги приділяється дослідженню ролі різних спортивних мотивів в якості регуляторів поведінки та діяльності спортсмена. У вітчизняній психологічній науці мотиваційну регуляцію спорту вивчали А. Рочняк (2018; 2019), С. Лукова (2021; 2023), І. Полілуєва (2017), проте у цих дослідженнях не було здійснено узагальнення отриманих даних на рівні опису структури мотивації спортсмена.

Мета – визначити специфіку прояву стану потоку у спорті у системі саморегуляції спортивної діяльності особистості.

Методи і вибірка. Вибірку досліджуваних склали 247 спортсменів, віком від 14 до 27 років.

Методи. Опитувальник «Саморегуляція підготовки спортсмена» В. І. Моросанової та Л. А. Соколової, опитувальник «Саморегуляція спортивної діяльності» (автори –

К. Фоменко та І. Полілуєва), методика «Опитувальник губристичної мотивації» К. І. Фоменко, опитувальник «Мотиви спортивної діяльності підлітка» (С. Лукова)

Результати. У таблиці 1 показано зв'язки мотивів спортивної діяльності та показників спортивної саморегуляції спортсменів.

Таблиця 1

Кореляції показників мотивів спортивної діяльності та показників спортивної саморегуляції

Показники мотивів спортивної діяльності	Показники спортивної саморегуляції			
	Зовнішнє регулювання	Інтроєктоване регулювання	Ідентифіковане регулювання	Власне спонукання
Емоційного задоволення	0,10	0,06	0,09	0,07
Соціального самоствердження	0,14*	0,10	0,14*	0,11*
Фізичного самоствердження	0,06	0,09	0,06	0,09
Соціально-емоційний	0,12*	0,04	0,07	0,07
Соціально-моральний	0,21***	0,14*	0,14*	0,11*
Досягнення успіху	0,17**	0,11*	0,03	0,11*
Спортивно-пізнавальний	0,20***	0,13*	0,15**	0,16**
Раціонально-вольовий	-0,07	-0,04	-0,05	-0,07
Підготовки до професійної діяльності	0,20***	0,02	0,05	0,07
Цивільно-патріотичний	0,11*	0,06	-0,01	0,01

Зовнішнє регулювання у спорті як страх тренерських покарань, соціального несхвалення чи невдачі у спорті, а також вмотивованість на отримання похвали від тренера, схвалення глядачів та очікування зовнішніх винагород, передбачає актуалізацію мотивів соціального самоствердження, соціально-емоційного мотиву, соціально-морального мотиву, мотиву

досягнення успіху, спортивно-пізнавального мотиву, мотиву підготовки до професійної діяльності.

Інтроєктоване регулювання, що здійснюється через актуалізацію сорому через невдачу у спорті та почуття гідності через спортивні досягнення, передбачає зв'язки із мотивом соціального самоствердження, соціально-моральним мотивом, мотивом досягнення успіху, спортивно-пізнавальним мотивом.

Ідентифіковане регулювання як вмотивованість на спорт через усвідомлення себе спортсменом передбачає позитивні кореляції із мотивом соціального самоствердження, соціально-морального мотивом, мотивом досягнення успіху, спортивно-пізнавального мотивом.

Власне спонукання як інтерес до спорту передбачає зв'язки із мотивом соціального самоствердження, соціально-морального мотивом, мотивом досягнення успіху, спортивно-пізнавального мотивом.

Отже, зовнішнє регулювання як страх покарання та прагнення схвалення та нагороди є основним регулятором у спортивній діяльності за умови актуалізації соціальних та професійних спортивних мотивів.

У таблиці 2 показано зв'язки губристичної мотивації та саморегуляції спортивної діяльності особистості.

Таблиця 2

Кореляції показників губристичних мотивів та показників спортивної саморегуляції

Показники спортивної саморегуляції	Показники губристичної мотивації		
	Прагнення до досконалості	Прагнення до переваги	Губристична мотивація
Зовнішнє регулювання	0,19***	0,22****	0,24****
Інтроєктоване регулювання	0,33****	0,25****	0,35****
Ідентифіковане регулювання	0,44****	0,17**	0,36****
Власне спонукання	0,38****	0,13*	0,30****

Визначено, що губристичне прагнення до досконалості позитивно пов'язане із ідентифікованим регулюванням, власним спонуканням, інтроєктованим регулюванням та зовнішнім регулюванням.

Губристичне прагнення до переваги передбачає позитивну взаємозумовленість із показниками інтроєктованого та зовнішнього регулювання та слабкі зв'язки із внутрішнім та ідентифікованим регулюванням.

Губристична мотивація загалом позитивно пов'язана із ідентифікованим, інтроєктованим, зовнішнім та внутрішнім спонуканням.

У таблиці 3 показано зв'язки мотивів спорту та показників спортивної саморегуляції особистості.

Таблиця 3

Кореляції показників мотивів спорту та показників спортивної саморегуляції

	Емоційний мотив	Мотив фізичного вдосконалення	Глористичний мотив
Зовнішнє регулювання	0,10	-0,00	0,15*
Інтроєктоване регулювання	0,18**	0,14*	0,22***
Ідентифіковане регулювання	0,29****	0,29****	0,29****
Власне спонукання	0,28****	0,21***	0,20***

Визначено, що емоційний мотив як інтерес до спорту та прагнення отримувати позитивні емоції від спорту позитивно пов'язаний із параметрами автономної саморегуляції – внутрішнього спонукання та ідентифікованої регуляції.

Мотив фізичного вдосконалення як прагнення мати добру фізичну форму завдяки спорту передбачає вищі показники власного спонукання, ідентифікованого та інтроєктованого регулювання.

Глористичний мотив як прагнення мати славу та шану через спортивні досягнення передбачає сукупний зв'язок із усіма регуляторами спортивної діяльності, особливо із ідентифікованим регулюванням.

У таблиці 4 показано кореляції мотивів спорту та показників губристичних мотивів.

Таблиця 4

Кореляції показників мотивів спорту та показників губристичних мотивів

Показники мотивів спортивної діяльності	Показники губристичної мотивації		
	Прагнення до досконалості	Прагнення до переваги	Губристична мотивація
Емоційного задоволення	0,10	0,02	0,07
Соціального самоствердження	0,06	0,11	0,10
Фізичного самоствердження	0,05	0,10	0,09
Соціально-емоційний	0,06	0,13*	0,11
Соціально-моральний	0,17**	0,22***	0,22***
Досягнення успіху	0,12	0,13*	0,15*
Спортивно-пізнавальний	0,14*	0,19**	0,19**
Рационально-вольовий	-0,00	-0,06	-0,04
Підготовки до професійної діяльності	0,09	0,07	0,10
Цивільно-патріотичний	0,01	0,05	0,04

Визначено, що губристичне прагнення до досконалості позитивно пов'язане із соціально-моральним та спортивно-пізнавальним мотивами занять спортом.

Губристичне прагнення до переваги передбачає позитивну взаємозумовленість із показниками із соціально-морального та спортивно-пізнавального мотивів занять спортом.

Губристична мотивація загалом позитивно пов'язана із показниками із соціально-морального та спортивно-пізнавального мотивів занять спортом.

У таблиці 5 показано кореляції мотивів спорту особистості.

Таблиця 5

Кореляції показників мотивів спорту

Показники мотивів спортивної діяльності	Показники мотивів занять спортом		
	Емоційний мотив	Мотив фізичного вдосконалення	Глористичний мотив
Емоційного задоволення	-0,03	-0,01	-0,01
Соціального самоствердження	0,03	0,03	-0,03
Фізичного самоствердження	0,07	0,10	-0,02
Соціально-емоційний	-0,01	0,01	-0,02
Соціально-моральний	0,06	0,03	0,06
Досягнення успіху	0,08	-0,03	0,04
Спортивно-пізнавальний	0,14*	0,05	0,07
Рационально-вольовий	-0,00	0,08	-0,07
Підготовки до професійної діяльності	0,12*	0,01	0,03
Цивільно-патріотичний	0,01	-0,08	0,01

Визначено, що емоційний мотив як інтерес до спорту та прагнення отримувати позитивні емоції від спорту позитивно пов'язаний із спортивно-пізнавальним мотивом та мотивом підготовки до професійної діяльності.

Інші мотиви не пов'язані між собою.

У таблиці 6 показано кореляції мотивів спорту особистості та губристичної мотивації. Визначено, що емоційний мотив як інтерес до спорту та прагнення отримувати позитивні емоції від спорту позитивно пов'язаний із усіма губристичними мотивами.

Мотив фізичного вдосконалення як прагнення мати добру фізичну форму завдяки спорту передбачає вищі показники

губристичної мотивації в цілому та губристичного прагнення до досконалості.

Таблиця 6

Кореляції показників мотивів спортивної діяльності та показників губристичних мотивів

	Емоційний мотив	Мотив фізичного вдосконалення	Глористичний мотив
Прагнення до досконалості	0,40**	0,42**	0,31**
Прагнення до переваги	0,20*	0,11	0,30**
Губристична мотивація	0,35**	0,31**	0,36**

Глористичний мотив як прагнення мати славу та шану через спортивні досягнення позитивно пов'язаний із усіма губристичними мотивами.

У таблиці 7 показано факторну структуру мотиваційної сфери спортсмена. Перший фактор (11,2% дисперсії) представлений показниками емоційного мотиви, глористичного мотиву та мотиву фізичного самовдосконалення. Зміст фактору свідчить про міцний зв'язок трьох різновекторних прагнень особистості – 1) отримувати задоволення та позитивні емоції, що дає спорт, 2) отримувати схвалення та соціальне прийняття, 3) бути самоактуалізованим.

Другий фактор (12,8% дисперсії) характеризується мотивами емоційного задоволення, спортивно-пізнавальним мотивом, мотивом підготовки до професійної діяльності, соціально-емоційним мотивом та мотивом фізичного самоствердження. Зміст фактору свідчить про єдність двох різновекторних прагнень особистості – 1) отримувати позитивні емоції та задоволення у спорті, 2) самостверджуватись у соціумі та спорті.

Третій фактор (12,6% дисперсії) представлений показниками спортивної саморегуляції – внутрішнім, ідентифікованим, зовнішнім та інтроєктованим. Зміст фактору говорить про полівмотивованість особистості у спортивній діяльності, спільний позитивний внесок як залежного, так і автономного регулювання у заняттях спортом.

Таблиця 7

Факторна структура мотиваційної сфери спортсмена

Показники	1	2	3	4	5	6
Прагнення до досконалості	0,392	0,137	0,280	-0,019	0,679	-0,087
Прагнення до переваги	0,050	0,040	0,074	0,029	0,897	0,126
Губристична мотивація	0,262	0,104	0,210	0,006	0,928	0,023
Зовнішнє регулювання	-0,124	-0,013	0,692	0,012	0,163	0,315
Інтроєктоване регулювання	0,020	-0,046	0,828	0,036	0,206	0,124
Ідентифіковане регулювання	0,318	0,139	0,779	0,014	0,088	-0,126
Власне спонукання	0,278	0,180	0,729	-0,003	0,034	-0,133
Емоційного задоволення	-0,043	0,738	0,052	-0,267	-0,008	0,115
Соціального самоствердження	0,003	0,123	0,137	0,732	0,025	0,334
Фізичного самоствердження	0,054	0,587	0,016	0,531	0,020	-0,107
Соціально-емоційний	-0,091	0,528	0,024	0,102	0,116	0,171
Соціально-моральний	0,027	0,431	0,108	0,109	0,159	0,587
Досягнення успіху	0,041	0,393	0,044	-0,053	0,061	0,699
Спортивно-пізнавальний	0,066	0,681	0,116	0,129	0,105	0,276
Рціонально-вольовий	0,011	-0,228	-0,074	0,744	-0,009	-0,227
Підготовки до професійної діяльності	0,084	0,620	0,029	-0,246	-0,021	0,358
Цивільно-патріотичний	0,003	0,148	-0,007	-0,023	-0,033	0,747
Емоційний мотив	0,811	-0,009	0,122	0,008	0,128	0,101
Мотив фізичного вдосконалення	0,740	0,081	0,067	0,104	0,116	-0,162
Глористичний мотив	0,767	-0,128	0,124	-0,088	0,192	0,147
Заг. дис.	2,240	2,553	2,522	1,567	2,328	2,043
% заг	0,112	0,128	0,126	0,078	0,116	0,102

Четвертий фактор (7,8% дисперсії) представлений раціонально-вольовим мотивом, мотивом соціального самоствердження та мотивом фізичного самоствердження. Фактор описує зв'язок вмотивованості на спорт із вольовими якостями особистості спортсмена, що вимагаються від нього у повній мірі та забезпечують самоствердження.

П'ятий фактор (11,6% дисперсії) представлений усіма показниками губристичних мотивів. Фактор описує єдність мотивів самоствердження через досягнення досконалості та через досягнення переваги над іншими у спортивній діяльності.

Шостий фактор (10,2% дисперсії) представлений цивільно-патріотичним мотивом, мотивом досягнення успіху у спорті, соціально-моральним мотивом. Фактор описує специфічний різновид мотивації спорту, властивий для атлетів спорту високих досягнень, - патріотичний мотив.

Обговорення. Отримані кореляції загалом відповідають представленим у дослідженнях А. Рочняка (2019) та С. Лукової (2023), утім отримана нами структура доповнює уявлення про структуру мотиваційної сфери спортсмена та місце спортивної саморегуляції у ній.

Висновки. У результаті емпіричного дослідження було визначено, що структура мотиваційної сфери спортсмена характеризується міцністю зв'язків губристичних мотивів із емоційним мотивом спорту, внутрішніми регуляторами спортивної діяльності та соціально-моральними та спортивно-пізнавальними мотивами занять спортом. Отже, пошук емоційного задоволення від спорту на тлі прагнення до досконалості виступають рушійними силами занять спортом та пов'язані із автономним регулюванням у спорті.

Література

Лукова С., Фоменко К. (2021). Діагностичний інструментарій для вивчення актуальних мотивів спортивної діяльності підлітків. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, 9, 162-170. <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.21>

Лукова С.В. (2023). Психологічні особливості губристичної мотивації підлітків-спортсменів. Дисертація. Харків

Рочняк, А. (2018). Мотивація та саморегуляція спортивної діяльності юнаків-баскетболістів із різною успішністю у змаганнях. Науковий вісник Херсонського державного університету. 1(2), 77-82.

Рочняк, А. (2019). Психолого-педагогічні особливості розвитку саморегуляції юнаків-баскетболістів. [Дис. канд. психол. наук, Харків, нац. техн. ун-т «Харківський політехнічний інститут», нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди].

Фоменко, К. І., Полілуєва, І. В. (2017). Характеристика діагностичного інструментарію для дослідження саморегуляції у спортивній діяльності. Вісник ХНУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. 56, 242-256 <http://doi.org/10.5281/zenodo.888794>

Оригінальний рукопис отриманий 22 квітня 2024 року

Стаття прийнята до друку 30 квітня 2024 року